

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-674-4-55>

THE GENDER DIMENSION OF HUMAN RIGHTS IN WARTIME: LEGAL AND SOCIAL CONTEXT

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ: ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Zamula R. O.

*Postgraduate student at the Department
of Public Administration
and Law Educational
and Scientific Institute
Prydniprovsk State Academy
of Civil Engineering and Architecture,
Ukrainian State University of Science
and Technologies
Dnipro, Ukraine*

Замула Р. О.

*аспірант кафедри публічного
управління та права
ННІ «Придніпровська державна
академія будівництва
та архітектури» УДУНТ
м. Дніпро, Україна*

Yevsieieva H. P.

*Doctor of Sciences in Public
Administration, Professor, Professor
Department of Public Administration
and Law, Educational
and Scientific Institute
Prydniprovsk State Academy of Civil
Engineering and Architecture, Ukrainian
State University of Science and
Technologies
Dnipro, Ukraine*

Євсєєва Г. П.

*доктор наук з державного управління,
професор, професор публічного
управління та права
ННІ «Придніпровська державна
академія будівництва
та архітектури» УДУНТ
м. Дніпро, Україна*

Забезпечення прав людини є фундаментальним принципом демократичної держави та важливим критерієм її цивілізаційного розвитку. В умовах війни система гарантування прав людини зазнає суттєвих трансформацій, що пов'язано з обмеженням окремих прав, зміною соціальної структури суспільства та появою нових форм вразливості населення. Особливого значення набуває гендерний вимір прав людини, оскільки збройні конфлікти по-різному впливають на жінок і чоловіків, формуючи специфічні ризики, пов'язані з безпекою, соціальним захистом, економічною стабільністю та доступом до правосуддя.

Повномасштабна війна в Україні спричинила масштабні гуманітарні, соціальні та економічні наслідки, що суттєво вплинули на реалізацію прав людини. Згідно з даними ООН, жінки становлять

більшість внутрішньо переміщених осіб, виконують важливу роль у підтримці функціонування соціальної сфери, а також активно залучені до сектору безпеки та оборони. Водночас чоловіки призовного віку зазнають обмежень щодо свободи пересування та підлягають мобілізації. Це зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу гендерного виміру прав людини в умовах війни.

Метою нашого дослідження є комплексний аналіз гендерного виміру прав людини в умовах війни та визначення механізмів їх правового забезпечення.

Проблематика прав людини та гендерної рівності досліджувалася у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Грицай І., Суслівської І., Цікул І., [1; 7; 8] та інших. Значну увагу приділено міжнародним стандартам забезпечення гендерної рівності, ролі держави у захисті прав людини та впровадженню гендерної політики.

Окремі аспекти гендерної політики у секторі безпеки розкрито у дослідженнях, присвячених реалізації Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» [5]. Водночас сучасні умови війни в Україні потребують додаткового комплексного аналізу гендерного виміру прав людини з урахуванням нових викликів і трансформацій соціальних процесів.

Гендерний підхід базується на принципі рівності прав і можливостей незалежно від статі, закріпленому у Загальній декларації прав людини (1948 р.) [2], Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979 р.) [3] та інших міжнародних документах.

Гендерний вимір прав людини передбачає врахування специфічних потреб різних соціальних груп. У період війни посилюються ризики гендерно зумовленого насильства та економічної нерівності, обмеження доступу до соціальних послуг та порушення трудових прав, трапляються випадки дискримінації внутрішньо переміщених осіб.

Гендерна рівність є фундаментальним принципом міжнародного права та складовою системи прав людини. Відповідно до Загальної декларації прав людини [2], всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [3] визначає дискримінацію як будь-яке обмеження прав за ознакою статі.

Гендерний підхід передбачає врахування соціально обумовлених ролей, можливостей і потреб жінок і чоловіків при формуванні державної політики. У контексті війни цей підхід дозволяє врахувати специфічні ризики та потреби різних соціальних груп. Міжнародне гуманітарне право встановлює стандарти захисту цивільного населення, включаючи жінок і дітей. Женевські конвенції [4] передбачають особливий захист жінок від насильства, приниження та

дискримінації. Особливе значення має Резолюція Ради Безпеки ООН №1325 «Жінки, мир, безпека» [5], яка визначає необхідність:

- забезпечення участі жінок у процесах прийняття рішень;
- захисту жінок від насильства;
- інтеграції гендерного підходу у політику безпеки;
- забезпечення рівних можливостей у секторі безпеки.

Україна реалізує Національний план дій з виконання цієї резолюції, що сприяє інтеграції гендерного підходу у державну політику. Але війна, що триває в Україні, створює специфічні загрози для різних гендерних груп. Жінки частіше зіштовхуються з ризиками гендерно зумовленого насильства, включаючи сексуальне насильство, торгівлю людьми та експлуатацію. Водночас чоловіки становлять більшість серед військовослужбовців і зазнають підвищених ризиків для життя та здоров'я.

Важливою тенденцією в Україні під час війни є зростання участі жінок у секторі безпеки та оборони. Жінки проходять військову службу, виконують бойові завдання, посідають керівні посади, що свідчить про трансформацію гендерних ролей. Разом з тим війна спричинила значні економічні втрати, що негативно вплинули на реалізацію права на працю. Жінки частіше зайняті у сферах, які найбільше постраждали від війни, зокрема освіти, соціальної сфері та сфері послуг. Водночас жінки відіграють важливу роль у забезпеченні економічної стабільності сімей і громад, що підвищує їх значення у соціально-економічному розвитку держави.

Варто звернути увагу на внутрішньо переміщених осіб, вони є однією з найбільш вразливих категорій населення. Серед них переважають жінки з дітьми, що створює додаткові соціальні та економічні виклики. Основними проблемами є обмежений доступ до житла та труднощі з працевлаштуванням. Від так як наслідок обмежений доступ до соціальних послуг та психологічні втрати та наслідки війни.

Політична участь і громадянська активність є важливими компонентами внутрішньої політики територіальних громад і держави загалом. Війна сприяла зростанню громадянської активності жінок. Вони активно залучені до волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги, управління громадами та державної служби. Це сприяє посиленню ролі жінок у суспільстві та формуванню нових моделей гендерної взаємодії.

Держава відіграє ключову роль у забезпеченні прав людини та гендерної рівності. В Україні реалізуються державні програми, спрямовані на захист прав внутрішньо переміщених осіб та забезпечення рівних прав і можливостей. Актуальними є програми щодо протидії гендерному насильству та інтеграції гендерного підходу у державну політику. Важливу роль відіграє співпраця з міжнародними

організаціями, такими як ООН, ОБСЄ та UN Women. Та незважаючи на це постають виклики забезпечення гендерної рівності. Серед основних проблем можна виділити недостатню інтеграцію гендерного підходу у державну політику.

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, розвиток інституцій та підвищення ефективності державної політики.

Гендерний вимір прав людини є важливим аспектом забезпечення демократичного розвитку держави в умовах війни. Війна створює нові виклики для реалізації прав людини, посилюючи існуючі гендерні нерівності та формуючи нові форми соціальної вразливості. Водночас війна сприяє трансформації гендерних ролей, підвищенню участі жінок у суспільному житті та формуванню нових підходів до забезпечення гендерної рівності.

Для підвищення ефективності забезпечення прав людини необхідно інтегрувати гендерний підхід у державну політику та удосконалити правові механізми захисту прав людини, посилюючи інституційну спроможність держави в межах розвитку міжнародного співробітництва. Реалізація цих заходів сприятиме забезпеченню прав людини, зміцненню демократичних інститутів та сталому розвитку України.

Література:

1. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика : монографія. К. : «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.
2. Загальна декларація прав людини : прийнята ООН 10 грудня 1948 р. URL: <https://www.un.org>
3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» від 31.10.2000 р. URL: <https://www.un.org>
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
7. Суслова І. Жінка під час збройного конфлікту: від жертви до миротворця. 2016. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/suslova/zhinkapid-chas-zbrojnogo-konfliktu-vid-zhertvi-do-mirotvortsja-124795.html>
8. Цікул І. В. Гендерні аспекти формування паритетної демократії в Україні : дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2009. 237 с.